

ЗМІСТ

ВСТУП	7
--------------------	---

РОЗДІЛ І.

Ідеї руху четвертого травня та їхнє місце в сучасному Китаї: лібералізм, фемінізм, націоналізм (Є. В. Гобова)	15
1. Журнал «Нова молодь» як джерело нових ідеологій	16
2. Ідеї лібералізму Ху Ши	20
3. Критика ідей та переосмислення ролі Ху Ши	23
4. Витоки жіночого руху в республіканському Китаї	28
5. Становлення та інституалізація фемінізму в КНР	31
6. Ідеї китайського націоналізму на початку ХХ ст.	37
7. Конкуруючі ідеології в зовнішній політиці КНР	44
8. Вплив ідей Руху четвертого травня на сучасний Китай	46

Розділ ІІ.

Ідеологія комуністичної партії Китаю в період політики реформ і відкритості (В. О. Кіктенко)	49
1. Проблема визначення та методологія досліджень	49
2. Теорія Ден Сяопіна: практична філософія та оновлена ідеологія КПК	60
2.1. Консолідація ідеології: марксизм-ленінізм та ідеї Мао Цзедуна в Політиці реформ і відкритості	61
2.1.1. Марксизм	62
2.1.2. Ленінізм	64
2.1.3. Ідеї Мао Цзедуна	64
2.2. Основні положення теорії Ден Сяопіна	65
2.2.1. Прагматизм	66
2.2.2. Початкова стадія соціалізму: китайська модель	67
2.2.3. Теоретичне визначення і практичне досягнення комунізму	71

2.2.4.	«Чотири основні принципи» для «чотирьох модернізацій»	73
2.3.	Легітимізація теорії Ден Сяопіна	76
3.	«Потрійне представництво» Цзян Цземіня: інкорпорування неоконсерватизму до марксизму-ленінізму.	77
3.1.	Історичні передумови формування «потрійного представництва»	77
3.2.	Основні положення «потрійного представництва»	78
3.3.	Філософська і теоретична основа «потрійного представництва»	83
3.4.	Сприйняття, обговорення і критика «потрійного представництва»	87
3.5.	Значення «потрійного представництва»	89
4.	«Концепція наукового розвитку» Ху Цзіньтао: ідеологія третьої соціальної трансформації Китаю.	90
4.1.	Історичні умови виникнення і загальне визначення «концепції наукового розвитку»	90
4.2.	«П'ять цивілізацій» як основа «концепції наукового розвитку»	93
4.2.1.	Соціалістична матеріальна цивілізація	94
4.2.2.	Соціалістична духовна цивілізація	95
4.2.3.	Політична цивілізація	96
4.2.4.	Соціальна цивілізація	96
4.2.5.	Екологічна цивілізація	97
4.3.	«Соціалістичне гармонійне суспільство»: теорія збалансованого розвитку	98
4.4.	«Людина понад усе»: повернення до марксистського гуманізму	101
4.5.	Значення «концепції наукового розвитку»	105
5.	Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою в нову епоху: оновлення офіційної ідеології КПК	105
5.1.	«Китайська мрія»: відродження нації, соціалістична духовна цивілізація, світове лідерство	107
5.2.	Відродження маоїзму: посилення ролі ідеології в партійному керівництві та управлінні державою	114

5.3. «Чотири всебічні підходи»: новий ідеологічний консенсус КПК	117
--	-----

Розділ III.

Інтеграція традиційних уявлень

у сучасну соціалістичну ідеологію В'єтнаму (В. А. Мусійчук)	127
--	------------

1. Патріотизм як концепція захисту державного суверенітету 128
2. Ідея консолідації в традиційному та соціалістичному в'єтнамському суспільстві 130
3. Націоналізм як складова соціалістичної ідеології 132
4. Народовладдя vs. демократія по-в'єтнамськи 134

Додаток. Стаття Нгуєн Фу Чонга «Деякі теоретичні та практичні питання стосовно соціалізму та шляху до соціалізму у В'єтнамі».	138
--	-----

Розділ IV.

Традиція та модерність в ідеологічних

течіях Японії (С. В. Капранов)	156
---	------------

1. Поняття Бога в «Дослідженні блага» Нісіди Кітаро 156
2. Інтерпретація янмінізму в пізній творчості Місіми Юкіо 167
3. Ненго («гасла правління») у XX – XXI ст.: нове обличчя традиційної ідеологеми 177

Розділ V.

Особливості секуляризму в сучасній Індії (Ю. С. Філь)	203
--	------------

1. Секуляризм як західна модерна ідеологія 203
2. Юридичний вимір індійського секуляризму 208
3. Політичний вимір індійського секуляризму 213

Розділ VI.

Ідеологія буддійського модернізму

у творчості непальського реформатора

та просвітника Чіттадгара Грідаї (Д. Є. Марков)	222
--	------------

1. Загальна характеристика та ідеологія буддійського модернізму 222

2.	Реформістський рух у Непалі: Відродження непал бхаса та буддійський ревайвалізм тхеравади	228
3.	Чіттадгар Грідая: один з яскравих представників Відродження непал бхаса	235
4.	Ідеологія буддійського модернізму в літературній творчості Чіттадгара Грідая	237
SUMMARY		248
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		255

ВСТУП

У колективній монографії «Модерні ідеології Азії» розкривається проблема формування, становлення, розвитку та функціонування модерних ідеологічних концепцій в Азії. У світовій практиці існує чимало ідеологічних систем, деякі з яких розповсюдились і в країнах Азії. Однак одна і та сама ідеологія по-різному реалізується в конкретних культурних та суспільно-політичних умовах. У цьому дослідженні автори опрацьовують саме особливості розвитку ідеологій, що характерні для країн Азії, зокрема таких як Китай, Індія, Японія, В'єтнам та Непал, а також їхній вплив на політичне, суспільне та культурне життя цих країн.

У I розділі Є. В. Гобова вивчає вплив ідей Руху четвертого травня на формування офіційної ідеології КПК. Рух четвертого травня в Китаї став поштовхом для масштабних перетворень країни в період після Сінхайської революції. Повернення студентів, що навчалися за кордоном, означало нову віху наукового, культурного та ідеологічного розвитку постімперського Китаю. Ідеї, концепції та методи, які виникли чи були принесені ззовні в цей період, сформували китайську інтелектуальну спадщину, яка лежить в основі як офіційної ідеології сьогоденішнього КНР, так і в його культурному ландшафті. Головним політичним наслідком Руху четвертого травня, безперечно, є адаптація та «китаїзація» марксизму як панівної ідеології Комуністичної партії Китаю. Разом з тим цей період ознаменувався введенням у політичний лексикон таких понять як лібералізм, фемінізм, націоналізм, анархізм тощо. На прикладі появи

та сприйняття окремих ідей, діяльності окремих представників тогочасної політичної думки можна відстежити, яким чином перетворювалося тогочасне суспільство, які проблеми поставали перед ним, а головне — як події більш ніж сторічної давнини відгукуються в сучасному суспільному та політичному устрої країни. Нинішній лідер КНР Сі Цзіньпін, імовірно, є першим лідером КНР після Ден Сяопіна, що активно виконує завдання створення своєрідного китайського національного нарративу. Матеріалізм та індивідуалізм періоду китайських реформ відходять у минуле, а на їх місце має прийти ідеологія, що зможе об'єднати велику країну. У минулому вже звучали гасла «китайська мрія» та «китайський шлях», котрі мали стати альтернативою західним цінностям. Розглядаючи появу, еволюцію і перетворення ідей минулих десятиліть, ми намагаємося оцінити їх присутність та вагомість для сьогоденного Китаю. У цьому важливо звернутися як до оригінальних джерел, так і до інтерпретацій сучасних китайських експертів та політиків. На нашу думку, незважаючи на видиму «сталість» офіційного політичного курсу, серед широких кіл китайського народу дедалі більшої популярності набувають помірнопатрістичні погляди, що своєю чергою відбивається на зовнішній політиці країни. Менш популярні, але присутні в широкому політичному дискурсі ідеї лібералізму та фемінізму не мають суттєвого впливу на політичне життя Китаю, хоча мають помітне поширення серед освіченої молоді.

У II розділі В. О. Кіктенко розглядає офіційну ідеологію КПК періоду Політики реформ і відкритості. Проаналізовано концепт «офіційна ідеологія» КПК та його різні вирази в політичних теоріях китайських лідерів, які загалом підпорядковані єдиному завданню побудови «соціалізму з китайською специфікою». Системно вивчені генетично пов'язані ідеї Мао Цзедуна, теорія Ден Сяопіна, концепція «трьох представництв» Цзян Цземіня, «наукова концепція розвитку» Ху Цзіньтао та ідеї Сі Цзіньпіна про «соціалізм із китайською специфікою в нову епоху». Окреслено, що нові концепти в ідеології КПК не тільки визначатимуть політичне майбутнє Китаю, але й матимуть великий міжнародний вплив, що, відповідно, визначає актуальність досліджень у цій сфері. Показано, що ідеологія,

як і раніше, відіграє визначальну роль у КНР, і це досягається завдяки високому ступеню адаптованості теорій та мови партії. Загалом показано процес трансформації марксизму-ленінізму та ідей Мао Цзедуну в ідеологію національного розвитку з метою побудови початкової стадії соціалізму. Зазначено, що хоча маоїстська редакція марксизму-ленінізму була істотно змінена Ден Сяопіном, але ці зміни не вплинули на політичну систему КНР, яка залишилася «ідеократією» зі строго визначеною моністичною ідеологією, що претендує на абсолютне і всеосяжне пояснення всіх аспектів реальності. Теорія Ден Сяопіна стала ідеологічною основою для подальшого осмислення/переосмислення «соціалізму з китайською специфікою» та проведення соціально-економічних реформ як основи розвитку Китаю («китайська модель»). Проаналізовано процес інкорпорування неоконсерватизму до марксизму-ленінізму в теорії «потрійного представництва», що проявилось в прагматичній орієнтації на економічне зростання, китайську культуру, просування інтересів більшості громадян КНР та перетворенні КПК на засіб соціально-економічного й культурного прогресу. Підкреслено, що офіційна ідеологія КПК у період правління Ху Цзіньтао загалом ґрунтувалася на традиційних марксистських підходах і на концепті «соціалізм із китайською специфікою», проте відбулася й певна модернізація партійних ідей шляхом залучення історико-культурної спадщини Китаю, а також адаптації до нових соціально-економічних умов. Особлива увага приділена дослідженню оновленої офіційної ідеології КПК у формі «Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою в нову епоху». Зазначено, що поява ідей Сі Цзіньпіна була викликана необхідністю нового ідеологічного консенсусу для подолання кризових явищ в КПК та соціально-економічному розвитку КНР. Детально проаналізована концепція «китайська мрія», такі її складові як відродження китайської нації, соціалістична духовна цивілізація, спільнота єдиної долі людства та геоекономічна ініціатива «Один пояс, один шлях». Показано, що ідеї Сі Цзіньпіна відродили в Китаї маоїзм на теоретичному та практичному рівні шляхом посилення ролі ідеології в партійному керівництві та управлінні державою. Розкриті

основні положення «чотирьох всебічних підходів» як нового ідеологічного консенсусу КПК — всебічне будівництво сучасної соціалістичної держави, всебічне поглиблення реформ, всебічне управління країною відповідно до закону, всебічне дотримання суворої партійної дисципліни.

У III розділі В. А. Мусійчук аналізує інтеграцію традиційних уявлень у сучасну соціалістичну ідеологію В'єтнаму. Політичні цінності відіграють важливу роль у духовному житті в'єтнамського суспільства. При цьому чимало сучасних ідеологічних концепцій беруть витоки з традиційних уявлень про громадський порядок або так чи інакше пов'язані з ними. В історії В'єтнаму є багато політичних ідей, які мали позитивний вплив на суспільне життя того часу і продовжують відігравати важливу роль у сучасному житті. Наприклад, високе почуття патріотизму є однією з визначальних рис в'єтнамського національного характеру, що сформувалося під впливом тривалих війн. Тепер науковці і політики наголошують на необхідності переосмислити поняття патріотизму відповідно до вимог мирного часу. Патріотизм тепер розуміється як мирна праця на благо суспільства, громадянська відповідальність кожної людини, спрямування сил на подолання бідності та відсталості держави. Почуття національної гідності, що притаманне в'єтнамському народу здавна, зараз знаходить ідеологічну підтримку в пропагандистських закликах. Давній культ предків знайшов нове дихання в сучасному політикумі. Традиційне прагнення до єдності і колективізму інтегровані в принцип соціалістичної солідарності та відображені в сучасних ідеологічних гаслах. Західні політичні цінності, такі як демократія, гласність, правова держава, переосмислюються у відповідності до традиційних переконань, ідей Хо Ши Міна та соціалістичного напрямку розвитку держави. Вся офіційна доктрина базується на ідеологічному керівництві компартії В'єтнаму, у резолюціях партійних з'їздів окреслюється напрям руху країни, у тому числі в ідеологічному плані. Центральний відділ пропаганди безперервно випускає агітаційні гасла для всіх сфер суспільного життя. Проаналізувавши вибрані концепції сучасної в'єтнамської ідеології, з'ясовано, що вони тісно переплітаються з давньою в'єтнамською думкою, зафіксованою у фольклорі

та переконаннях відомих історичних діячів. Це поєднання допомагає політичним ідеям органічно увійти в життя в'єтнамського суспільства. Зв'язок між традиційним і сучасним також простежується в статті Нгуєн Фу Чонга про сучасне бачення розвитку соціалізму у В'єтнамі, переклад якої подається в додатку до розділу. Ця стаття пояснює багато суперечностей між класичним розумінням соціалізму та сучасними світовими реаліями, вона викликала широкий резонанс як у В'єтнамі, так і далеко за його межами, тому наводиться повністю для ознайомлення української аудиторії.

У IV розділі С. В. Капранов розглянув проблему співвідношення традиції та модерності в японській ідеології XX – XXI ст. на прикладах, узятих з різних царин духовної культури. *Першу частину* присвячено аналізу одного із чільних філософських понять у «Дослідженні блага» Нісіди Кітаро (1870–1945) — поняття Бога. Насамперед розглянуто термін *камі*, у контексті історії перекладів цього західного терміна японською мовою. Це слово, узяте з лексику політеїстичної релігії синто, використане Нісідою в новому, монотейстичному сенсі. Далі проаналізовано, на які джерела спирається Нісіда в розробці своєї концепції Бога, а також яке місце посідає поняття Бога в загальному контексті філософської системи «Дослідження блага». *Другу частину* присвячено інтерпретації вчення китайського філософа Ван Янміна (1472–1529) та його японських послідовників у пізній творчості японського письменника й мислителя Місіми Юкіо. Незадоволення сучасним йому станом японського суспільства привело Місіму до думки про необхідність революції. Внаслідок роздумів над філософською спадщиною минулого Місіма дійшов висновку, що філософією майбутньої революції може стати лише янмінізм — вчення китайського походження, яке було засвоєне японською культурою. В інтерпретації Місімою янмінізму помітний вплив західних ідей, зокрема ніцшеанства. *Третю частину* присвячено аналізу японських *ненго* (гасел правління) після Реставрації Мейдзі та змін, які відбулися в системі традиційного японського літочислення. Розглянуто основні етапи історичного розвитку системи літочислення за гаслами правління в Китаї та Японії, виділено основні особливості класичної форми цієї системи. Проаналізовано п'ять *ненго*, що охоплюють

період від 1868 р. до сьогодні: Мейдзі, Тайсьо, Сьова, Хейсей та Рейва. Основну увагу приділено джерелам, з яких взято ієрогліфи для *ненго*. Проведено також порівняння згаданих *ненго* з традиційними. Показано, що *ненго* в модерній та постмодерній Японії — це насамперед ідеологема, що виражає суспільно-політичний ідеал, свого роду програму відповідної ери.

У V розділі Ю. С. Філь вивчає особливості секуляризму в сучасній Індії. З'ясовано, чому західний модерний погляд на секуляризм не може працювати в індійському контексті. Цьому є кілька причин. Індуїзм — це не просто релігія, а спосіб життя, де західний поділ життєвого простору на релігійний та світський не так яскраво виражений — деякі релігійні атрибути, як-от каста, все ще зберігають свою важливість у світському контексті. Індійське суспільство набагато більш чутливе до релігії, тому західне сучасне розуміння секуляризму, що передбачає раціональне веберівське розчаклування світу та науково-технічний прогрес, не можна застосувати до Індії. Нарешті, у такому багатокультурному та полірелігійному суспільстві, як індійське, досить важко побудувати секуляризм на основі лише однієї цінності, як це сталося в західному світі, де абсолютна цінність індивідуальної свободи була основою секуляризму. Розділ також розкриває юридичний вимір індійського секуляризму, показуючи, що він сформований Конституцією Індії, персональним правом та системою судів, де Верховний суд грає важливу роль. Зроблено висновок, що законодавство, що регулює державно-релігійні питання в Індії, є досить суперечливим, але через це гнучким і контекстуальним. Окрім юридичного виміру індійського секуляризму, важливе значення має і політичний. Ліберальні партії, з Індійським національним конгресом на чолі, є носіями «нерувіанського секуляризму», близького до західного його розуміння, тоді як індуїстські партії правого крила, включаючи партію Бгаратія Джаната Парті, сповідують так званий «автентичний» секуляризм, який більше орієнтується на індуїстську більшість, ніж на релігійні меншини. З огляду на це двома головними проблемами індійського секуляризму є те, що ці дві ідеології не визнають справжності одна одної, а також те, що політичні сили використовують релігійні суперечки для мобілізації